

R.E.M.

**KAPELA, KTORÁ
NECHCELA BYŤ SLÁVNA**

Peter Ames Carlin

Obsah

Úvod: Veci, ktoré by nikdy nespravili	11
---------------------------------------	----

I. ČASŤ: HUDBA VZDORU

1. Supermegaslávny	23
2. Pohľad z výšky	27
3. The Bad Habits	37
4. Oáza pre umelcov a čudákov	43
5. Nový vietor z Athens	49
6. Založme si kapelu	55
7. Hlavne žiaden rock and roll!	61
8. Párty v kostole	71

II. ČASŤ: „EŠTE STÁLE SA NA TOM SMEJEME. JE TO VÁŽNE ŠOK.“

9. Predstavte si Jamesa Browna ako frontmana kapely The Dave Clark Five	79
10. V mnohých ohľadoch sme si neboli veľmi blízki	87
11. Hej, ten sa vážne vyzná!	97
12. Určitá dávka chaosu	103
13. Neotvárať!	111
14. Množstvo pôsobivých prvotín	117
15. Vlci	123
16. Nevídaný karneval	131
17. <i>Murmur</i> a všetko okolo	137
18. R.E.M. sa podriaďuje	143
19. Kolektívna päšť	151

III. ČASŤ: TENTO IDE VON

20. Tu sme	163
21. Moja duša zvelebuje Pána	169
22. Shadowfax	173
23. Takže ty by si sa chcel stať rockandrollovou hviezdou?	177
24. Sila gravitácie	183
25. Čarovné kráľovstvo s otvorenou náručou	191

26.	Čo keby sme... prerazili?	199
27.	Pestrá mozaika života	209
28.	Veci, o ktorých sme si mysleli, že sa nikdy nestanú, sa stali	215
29.	Dobyté územie	225

IV. ČASŤ: MONŠTRUM

30.	Hello	239
31.	Ste pripravení na rock and roll?	245
32.	Horúčka	255
33.	Kam patríš?	261
34.	Neďaleko divokého raja	267
35.	Žiariví a šťastní	275
36.	Najmenej pravdepodobne úspešná kapela v dnešnej hudbe	281
37.	Pamätané dni	289
38.	Ešte stále to chcú všetci robiť?	299
39.	Prichádza <i>Monster</i>	311
40.	Vari nás niekto preklial?	321

V. ČASŤ: TÁTO SKUPINA SA VOLÁ R.E.M. A ROBÍME TOTO

41.	Ako sme dobyli západ...	335
42.	... a kam sme dospeli	343
43.	Odlietam	351
44.	Airportmeni	359
45.	Táto skupina sa volá R.E.M.	367
46.	Murmuristi	373
47.	Bude to hlučné	381
48.	Objavitelia	389
49.	Čo bolo ďalej	397
	Poďakovanie	405
	Obrazová príloha	409
	Bibliografia	426
	Poznámky	429

Úvod:

VECI, KTORÉ BY NIKDY NESPRAVILI

O d začiatku ich človek spoznal podľa toho, čo by nikdy nespravili. Odmietanie sa začalo ešte skôr, ako sa dali dokopy, keď Peter Buck, ktorý bol posadnutý rock and rollom a hrou na gitare, vyhlásil, že nikdy nebude členom žiadnej skupiny. Tvrdil, že členovia kapiel sa správajú ako idioti, a on s tým nemienil mať nič spoločné. Keď bol bubeník Bill Berry tínedžer, takmer odišiel z jednej skúšky, keď zistil, že má hrať v jednej skupine so svojím spolužiakom Mikeom Millsom, ktorého neznášal a ktorý hral na basgitare. Z mladého Mikea a mladého Billa sa napokon stali priatelia, čo pomohlo Billovi presvedčiť Michaela Stipea, aby prehodnotil svoj *vlastný* pôvodný nesúhlas skladať hudbu s Mikeom, ktorého prvýkrát stretol, keď bol taký opitý, že sa ledva udržal na nohách. Keď sa štvorica dala dokopy v univerzitnom meste Athens v štáte Georgia v zime roku 1980, najskôr odmietli hrať na jednej narodeninovej oslave, kde však napokon absolvovali svoj slávny debut. Čoskoro sa preslávili pod názvom R.E.M. a aj ďalšími vecami, ktoré by nikdy nespravili.

Navyše sa etablovali ako akási unikátna umelecká kapela, ktorá zaujala dosť ľudí, aby na jar prevancovala kluby v Athens. Otvorilo im to dvere k vystúpeniam v iných univerzitných mestách, v Atlante a potom v ďalších mestách na juhovýchode. Stačili dva roky, aby získali kontrakt s prominentnou nezávislou značkou I.R.S. Records, a stali sa z nich umelci nahrávajúci albumy s novými neprebernými príležitosťami, ktoré mohli hádzať za hlavu.

Bola to kľúčová súčasť identity R.E.M., filozofie ich hudby, umenia a života. Nechceli mať nič spoločné s tým, čo od nich chceli iní alebo čo od nich očakávali, prípadne do čoho ich tlačili. Ani náhodou. Nehrozí. Dovi. Niežeby nedokázali meniť názory. No svojím tempom, svojím spôsobom, keď boli na to pripravení. Aj preto sa dali presvedčiť, aby vystúpili ako predkapela na koncerte skupiny Police na newyorskom Sheaovom štadióne v auguste 1983, hoci tvrdili, že sa im to nepáči a vôbec si to neužívali. No vďaka tomu mohli na jeseň účinkovať v celoštátnej televízii.

Peter Buck a Mike Mills sa objavili v newyorskej talkshow *Live at Five* deň pred koncertom na Sheaovom štadióne. Narazili tam na štáb relácie *Late Night with David Letterman* stanice NBC, ktorá sa natáčala v štúdiu oproti cez chodbu. Ako sa ukázalo, títo ľudia mali radi R.E.M., a tak sa ich opýtali, či by nechceli vystupovať aj v ich programe. „Súhlasili sme pod podmienkou, že nebudeme musieť hrať na playback a podobné nezmysly,” povedal Peter časopisu *Athens Night Life* o pár mesiacov nato. „Tak sme im dali mená ľudí, ktorým majú zavolať.”⁴¹ Oficiálne pozvanie nasledovalo o pár týždňov prostredníctvom nahrávacej spoločnosti.

Hudobníci boli nadšení. Na jeseň roku 1983 fungovala skupina ešte len tretí rok a ich prvý album *Murmur* uzrel svetlo sveta pred pár mesiacmi. Väčšinu času trávili v ojazdenej dodávke Dodge Tradesman na ceste z jedného rockandrollového klubu do druhého. *Late Night* bola nielen najpopulárnejšou televíznou talkshow, ale aj cestou k miliónom mladých milovníkov hudby. Pre R.E.M., postpunkovú štvoricu z malého univerzitného mestečka na severovýchode štátu Georgia, to predstavovalo obrovskú príležitosť. A u speváka zase išlo o prekvapivé načasovanie rozhodnutia, že nebude odpovedať na nijaké otázky populárneho moderátora relácie Davida Lettermana.

Keď už sa z nich stali skúsení umelci, ktorí nahrali niekoľko albumov, zamerali sa na nový rad očakávaní, ktoré nemienili strpieť. Odmietali písať skladby s tradičnou štruktúrou či texty, v ktorých by bolo možné rozobrať doslovný význam. Za predpokladu, že ich človek zachytil – no skôr nie, pretože R.E.M. netlmili hudbu v prospech vokálov a nepripájali k albumom texty piesní. Odmietali pracovať s producentom, ktorý by požadoval, aby upravili piesne pre rádiá. Keď nastal čas, aby spropagovali svoje nahrávky na turné, odmietli vystupovať ako predkapela väčšiny úspešných skupín, ktoré im ponúkli priestor pred svojím širším publikom. Len zriedkavo urobili výnimku, ako keď týždeň hrali krátke sety na otvorených aj krytých

štadiónoch počas turné skupiny Police v roku 1983. Táto skúsenosť im však bola natoľko proti srsti, že sa zaprisahali, že to už nikdy nezopakujú. Ponúkali sa im možnosti ďalších koncertov a manažéri vydavateľstva I.R.S., ktorí dobre rozumeli propagačným príležitostiam, túžili po ich súhlase. R.E.M. si však stáli za svojím: nie, nie a ešte raz nie.

Keď začali natáčať videoklipy k svojim nahrávkam, Michael Stipe odmietal spievať na kameru na playback, hoci išlo o štandardný postup prakticky vo všetkých populárnych videoklipech. Keď bývalý študent výtvarného umenia a terajší spevák začal dohliadať na produkciu ich hudobných videí, odmietol, aby pripomínali čokoľvek vysielané na MTV, a namiesto toho sa rozhodol pre avantgardné umelecké filmy, často natoľko abstraktné, že im chýbala akákoľvek forma. V každom prípade im to zaručovalo aspoň to, že ich nikto nebude vysielat'. Hoci išlo o inú formu odmietania, stále to bolo odmietanie.

David Letterman bol hudobný fanúšik a vo svojej relácii sa rád rozprával s umelcami, ktorých si pozval. Spevák zvyčajne vystupoval ako frontman skupiny aj na pódiu, aj pri rozhovoroch, a tak štáb *Late Night* predpokladal, že moderátor bude adresovať otázky spevákovi skupiny R.E.M. No Michael sa odrazu rozhodol, že v relácii nepovie nič. Očividne bol plachý a mal pocit, že okrem svojich textov už nemá čo dodať. Producenti boli prekvapení, ale keďže gitarista skupiny vyhlásil, že ho veľmi rád zastúpi, povedali okej, fajn. Keď sa skončila skladba, Peter si mal sadnúť za stôl, kde Letterman presedel väčšinu relácie. No počkať, ale Peter tam nechcel sedieť sám, a tak požiadal, či by s ním nemohol ísť aj basgitarista Mike Mills. Nuž, to zase nie, pretože Letterman neznášal robiť rozhovor s dvoma ľuďmi naraz. Znervózňovalo ho, keď nevedel, kam sa má dívať. Prišli teda s kompromisom: keď príde na rad rozhovor, Letterman podíde ku skupine a urobí s nimi rozhovor tam. Peter uznal, že to znie prijateľne.

Ich tvrdohlavosť mala svoje príčiny. Rocková hudba, podobne ako celá kultúra, zažívala začiatkom osemdesiatych rokov krízu. Syntetické zvuky, pokrivené ideály, katalóg gest a póz, ktoré mali signalizovať vzburu, ale namiesto toho vnucovali prísnu konformitu, presadzovanú rôznymi priemyselnými, politickými a spoločenskými autoritami. R.E.M. s tým nechceli mať nič spoločné. Boli príliš inteligentní a sebavedomí, príliš zamilovaní do toho, čo robili, aby boli ochotní niečo na tom meniť, len aby vystúpili vyššie.

Presne to znamenali ich nespočetné odmietnutia a pre ľudí, ktorí to chápali, ktorí vedeli, prečo je také dôležité povedať nie prevládajúcej kultúre, to malo význam.

V deň Lettermanovej talkshow cítili členovia skupiny R.E.M. mimoriadnu nervozitu. Keď absolvovali skúšky pred kamerami, vrátili sa do šatne a sila okamihu ich priam prefackala. Vystúpia v celoštátnej televízii! Pre skupinu z malého mesta, ktorá vydala iba jeden plnohodnotný album a jeden EP album u nezávislej značky a mohla si pripísať na konto nulový počet hitov, išlo o veľký počin. *Miliónové publikum*. V šatni bolo s nimi aj niekoľko priateľov a pár prepraviek piva, a tak ich pootvárali a začali piť v presvedčení, že ich to upokojí. Odrazu sa rozleteli dvere a dovnútra vošiel David Letterman, ktorý ich chcel pozdraviť a dohodnúť sa, o čom sa budú rozprávať, keď príde za nimi na pódium. Správal sa priateľsky a ústretovo a to ich trochu upokojilo. No keď sa Bill vydal hľadať toalety a v jednej šatni zbadal očarujúcu taliansku filmovú hviezdu Sophiu Loren, ako tam sedí celkom sama a fajčí, zastavilo sa mu srdce. Opätovala mu pohľad a on o pár mesiacov povedal: „Nezvládol som to. Skoro som sa na mieste pogrcaľ.“²

O pár hodín neskôr, počas nатаčania sa Letterman pozrel do kamery a začal rozprávať o skupine z malého mesta Athens v štáte Georgia. Potom zdvihol vyššie ich nový album *Murmur*, ktorý držal v ruke. Divákovi prezradil, že *Los Angeles Times* ho nazvali jednou z piatich nahrávok roka. „Sme šťastní, že práve u nás dnes večer debutujú v štátnej televízii,“ pokračoval. „Prosím, privítajte R.E.M.!“ Z publika sa ozvali nadšené výkriky a skupina spustila *Radio Free Europe*, skladbu, ktorá mala najbližšie k tomu, aby sa dala označiť za hit. Rovnako ako hudobníci aj pieseň bola zbavená zbytočností, svižná a oduševnená. Štyri údery do bicích a potom to nástroje rozbalili naplno. Peter skákal ako hračka na strunke, keď udieral do strún svojej čierno-bielej rickenbackerky, a Mike divoko mával basgitarou. Obaja hudobníci sa na chvíľu nezastavili, zatiaľ čo Michael tam stál takmer ako socha, pridržiaval sa mikrofónu a tvár mu zakrývala opona gaštanových kučier, ako keby mal pri predstave, že sa jeho hlas a obraz prenášajú do miliónov televíznych obrazoviek po celých Spojených štátoch, chuť vypariť sa.

Človek nemusel byť v roku 1983 ani v televízii, aby mal sto chutí vypariť sa zo zemského povrchu. Pre mnohých mladých ľudí v Spojených štátoch boli osemdesiate roky nanajvýš deprimujúce nielen pre bezzubý rock and

roll či televízny program *Lifestyles of the Rich and Famous* – a tento štýl fetišizovania bohatstva sa šíril naprieč celou kultúrou –, ale aj pre všetko, čo to symbolizovalo. Prezident Ronald Reagan viedol vládu, ktorá aktívne rozkladala sociálnu záchrannú sieť s cieľom obetovať znevýhodnených a odlišných a ignorovala ochorenie AIDS, s výnimkou možnosti odôvodniť ním zaobchádzanie s gejmami ako s plagiou. Ak bol človek chudobný alebo gej, alebo len iný – umelecky založený, nekonvenčný, nahnevaný, sužovaný víziami novej budúcnosti alebo len zväbený minulosťou –, cítil sa nesmierne osamelo. Neoslovovala ho hudba v rádiu. Musel hľadať špeciálne útočiská, kde mohli ľudia ako on slobodne hovoriť vo svojom rodnom jazyku. Ak mal človek šťastie, žil neďaleko univerzity alebo komunity, ktorá podporovala marginálnu rozhlasovú stanicu. V niektorých mestách sa nachádzali špecializované predajne platní, prípadne kníhkupectvá, kaviarne či bary s dobrým jukeboxom a klientelou, ktorá nemala chuť sledovať šport ani niekoho zbiť len za to, ako vyzerá.

Pre televíznych divákov predstavovala relácia *Late Night with David Letterman* akýsi únik. Večernú dávku pretekov vo výťahu, záberov zo života opíc či čudných postavičiek, ako napríklad malý okuliarnatý dedko Larry „Bud“ Melman, ktorého nešikovné vystupovanie pred kamerou bolo v ironickom kontraste k ulízaným celebritám v každej inej talkshow. A možno bola *Late Night* len iným druhom mediálneho odpadu, ale Letterman, ani nie štyridsaťročný komik zo stredozápadu s medzerou medzi zubami, si neodpustil štipľavé poznámky či rýchle pohľady do kamery s drobným úškrnom, aby ubezpečil divákov, že vie, aké to je absurdné. Podtext znel: *Všetko sú to hovadiny, ale my si to aspoň uvedomujeme, tak sa bavme, kým nám to sieť dovolí.*

Keď dohrali prvú skladbu, Letterman vstúpil na pódium, potriasol Michaelovi rukou a potom pustili reklamný spot. Keď sa skončila prestávka, Michael zmizol z obrazovky a Letterman adresoval otázky Petrovi. Hneď na úvod gitarista poprel, že by R.E.M., všeobecne známa skratka pre *rapid eye movement*, fázu paradoxného spánku, v tomto prípade naozaj znamenala *rapid eye movement*. „Môže to znamenať, čo chcete,“ vyhlásil. Potom sa Letterman opýtal, či je athénska hudobná scéna plná nových skupín. Peter prikývol a odrapkal krátky zoznam kapiel svojich kamošov, ako Pylon, Love Tractor, Method Actors, a potom vysvetlil, prečo jedno malé mesto produkuje toľko skupín: „Okrem hudby tam nie je čo robiť.“ Letterman sa

otočil k Mikeovi, aby s ním prebral, že sa album *Murmur* predáva o dva doláre lacnejšie než väčšina iných albumov. „Prečo nie sú teda všetky lacnejšie?“ čudoval sa moderátor a basgitarista si pošúchal palec o ukazovák a prostredník, medzinárodné gesto pre peniaze na drevo. „Peniaze vládnu svetom, vážení,“ okomentoval Letterman sucho.

Potom mali zahrať druhú skladbu, čo bolo pre neznámu kapelu v celoštátnej televízii priam mimoriadne, ale oni navyše zvolili pieseň, ktorá nepochádzala z ich nového albumu, dokonca ani z EP platne, ktorú vydali minulý rok. Išlo o novú skladbu – takú novú, že keď sa Letterman spýtal na jej názov, Mike priznal, že žiaden nemá, pretože je príliš nová. Moderátor odišiel a oni začali hrať. Bicie uviedli baladu v strednom tempe. Michael znova pristúpil k mikrofónu, nechal si vlasy padnúť do čela, aby sa vyhol meravému oku kamery, a začal spievať: „*Did you ever call? I waited for your call.*“ Podobne ako v predošlej skladbe, text sa hemžil obrazmi, narážkami, slovnými spojeniami, ktoré viac naznačovali, než vypovedali. Spievalo sa tam niečo o búrkach a odpojení, o potopách a spadnutých drôtoch. Hudba iskrila a cinkala, basgitarista sa pretláčala nad gitaru, usilovala sa presadiť protimelódiu, ktorá napokon ustala, len čo sa začala ďalšia sloha. Hudobníci hrali v dokonalej synchrónii, zatiaľ čo spevák pokračoval v znepokojujúcom príbehu, ktorý napokon dostal názov *So. Central Rain (I'm Sorry)*. „*These rivers of suggestion are driving me away,*“ spieval cez oponu vlasov.

Človeka vystúpenie v televízii zrejme nezmení, ale môže mať dramatický vplyv na spôsob, akým ho vnímajú iní. Peter to zistil na vlastnej koži pár týždňov po Lettermanovej show, keď v Athens kráčal okolo plniarne Coca-Coly, ktorej zamestnanci naňho zvykli pokrikovalť nadávky, len čo ho zbadali. Dieťa novej vlny v trenčkote, so slnečnými okuliarmi, smiešnym účesom – hudobník bol jednoducho lákavým terčom posmechu. „Zvykli po mne pokrikovať niečo ako: ‚Hej, buzík, vyfajči mi, teploš!‘,“ povedal Peter novinárovi Anthonyemu DeCurtisovi. No len čo sa objavil v *Late Night*, akoby utal. „Tí istí chlapi, ktorí po mne pokrikovali: ‚Hej, buzík!‘, teraz kričali: ‚Hej, videl som ťa u Davida Lettermana! Len tak ďalej, kámo!‘“ Petra podobné chvály nedomýšľali. „Viac sa mi páčilo, keď na mňa pokrikovali ‚hej, buzík.‘“³ No magické sily mainstreamových médií zaučinkovali v jeho prípade aj v prípade jeho spoluhráčov.

Napriek, alebo azda vďaka veciam, ktoré by nikdy nespravili, ich publikum počas osemdesiatych rokov neustále narastalo. Michael v roku 1986

vyhlásil, že ani on, ani jeho spoluhráči z kapely nemajú ani najmenší záujem robiť nahrávky poplatné mainstreamovým rádiám. „Nemyslím si, že si ma rádio zaslúži. Ešte nie,“⁴ povedal v MTV. Ukázalo sa, že kľúčovými boli práve tie posledné slová. R.E.M. mali čoraz väčšie publikum, až museli v roku 1986 začať odmietať hrať na športových štadiónoch či na akýchkoľvek iných priestranstvách, kde stáli príďaleko od svojho publika. A publika ďalej pribúdalo. V roku 1987 vydala skupina skladbu *The One I Love* o bolestivom rozchode s nezameniteľnou chytľavou gitarovou melódiou, ktorá ju katapultovala medzi desať najhranejších piesní v USA podľa najprestížnejšieho rebríčka časopisu *Billboard*. Vďaka nej sa predalo viac než milión kusov albumu *Document*, posledného, ktorý vydali pre label I.R.S. Už sa nazdávali, že si ich rádio možno aj zaslúži a že nie je nič zlé na tom, keď sa ich hudba dostane do uší čo najväčšiemu množstvu poslucháčov, a tak podpísali kontrakt s gigantickým labelom Warner Bros. Nahrali a vydali album *Green*, ktorého sa predalo dvakrát viac kusov než jeho predchodcu, a podporili ho úspešným singlom *Stand* a svetovým turné, ktoré vďaka rýchlo sa zväčšujúcemu publiku odohrali takmer výlučne na štadiónoch, kde kedysi hrávať odmietať. A to sa ešte len rozbiehali.

Napokon to, cez čo sa nedokázali preniesť, bolo zatienené tým, čo chceli. Chceli, aby ich ľudia počuli. Aby ich videli. Aby ich hudba naplnila priestor a prerazila si cestu presne do stredu mainstreamu. Aby videli, akú veľkú brázdú v ňom dokážu vyhlbiť. Pretože ich hudba oživovala hodnoty a ideály, ktoré stáli v protiklade voči všetkým predpokladom a pravidlám, nastoleným prevládajúcou kultúrou. Na úsvite deväťdesiatych rokov už boli natoľko rozbehnutí, že súhlasili s rôznymi vecami, ktoré si predtým nevedeli predstaviť ani vo sne. A videli, ako ich úspech a sláva rastú geometrickým radom.

Ich prvý album novej dekády, ktorý vyšiel v roku 1991 a volal sa *Out of Time*, ich katapultoval medzi hudobné supernovy. Singel *Losing My Religion* sa vyšvihol medzi päť najhranejších skladieb. Predalo sa ho viac než milión kusov a udržal sa na vrchole rebríčkov po väčšinu leta. Výsledkom bol raketový nárast predaja albumu a záujem ešte ani nestihol vychladnúť, keď sa do desiatky najhranejších piesní prepracoval ďalší singel *Shiny Happy People*. Keďže členovia kapely sa ešte nespamätali po roku, ktorý prežili na cestách propagáciou nahrávky *Green*, rozhodli sa, že k novému albumu neurobia turné. Našťastie pre nich pár hitov na *Out of Time* vzbudilo taký

veľký záujem, že sa ho celosvetovo predalo takmer dvadsať miliónov. Aj nasledujúci album *Automatic for the People*, ktorý kapela vydala len devätnásť mesiacov po predošlom, sa predával v rovnakých gigantických objemoch. Predaj ďalšieho albumu *Monster* z roku 1994 sa takmer vyrovnal všetkým predchádzajúcim a na dlhoočakávané koncertné turné na rok 1995 si kapela rezervovala tie najväčšie štadióny v Európe, Ázii a Spojených štátoch.

Niektorí fanúšikovia, stúpenci a priatelia R.E.M. sa domnievali, že posun kapely do mainstreamu bol omyl či priam porušenie hodnôt, ktoré mali s nimi kedysi spoločné. Keď spolu žili, pracovali a spievali na protest proti prevládajúcej kultúre. Všetci jednohlasne kričali: *nie!* Čo sa stalo s tou odvážnou alternatívnou kapelou, ktorej spevák hovoril v hádankách a nedokázal sa Amerike ani pozrieť do očí?

Stalo sa to, že sa rozhodli ovládnuť ju. Rozhodli sa dať svojej hudbe takú moc, aby mainstream prinútili povedať im svoje áno. Podarilo sa im to, a tak si zaumienili, že dokážu ešte viac, hoci s náležitými obavami, či ich nepostihne osud ambiciózných ľudí, ktorí vyleteli príliš blízko k slnku. No keď držali v rukách nástroje, stačilo len vypieť zosilňovače, odpočítať ďalšiu skladbu a urobiť trochu hluku.

Všetci pripravení? Ako by povedal Michael na začiatku každého živého koncertu: Táto skupina sa volá R.E.M. a robíme toto.